

"Veurem canvis d'estatut a Europa"

L'estat clàssic ja no té la importància que tenia fa anys i l'Europa de les regions encara és una possibilitat. Així ho creu Montserrat Guibernau, doctora en teoria social i política per la Universitat de Cambridge, que acaba de publicar el llibre 'Nacions sense estat'.

En tan solament una dècada hem vist concepcions i aplicacions diverses del dret d'autodeterminació, des del renaixement del nacionalisme a l'Europa post-soviètica fins a la proposta de solucions per als conflictes que hi ha al cor mateix del vell continent. Com ho veu?

—Em penso que des de l'any 1989, amb la caiguda del mur de Berlín, es torna a recuperar el significat de la paraula autodeterminació per a objectius ben diferents. Allò que veïem fa deu anys era una posició favorable d'Occident sobre els processos d'independència que van desmembrar la Unió Soviètica: l'autodeterminació era encoratjada, el nacionalisme d'aquestes repúbliques soviètiques era positiu, i així era reconegut des d'Occident. Després, quan unes altres minories nacionals van voler exercir el mateix dret, la percepció va ser negativa; a això, van contribuir-hi els esclats de violència en regions com Iugoslàvia o Txetxènia. També aquesta dècada, hem vist un intent de resoldre problemes ètnics que fa molt temps que persisteixen al cor d'Europa, com en el cas d'Irlanda o del País Basc.

—Els responsables americans de l'OTAN sembla que s'inspirin, aquests dies, en la doctrina de l'autodeterminació del president Wilson per justificar la intervenció militar a Kosovo.

—Aquells principis foren pensats el 1918 per aplicar-los a pobles colonitzats, però aquesta interpretació inicial va canviar i la cosa se'ls va escapar de les mans, perquè va haver-hi nacions sense estat i grups que van reivindicar també aquest dret. Avui dia, crec que probablement no és el desig de respectar el dret d'autodeterminació dels albanos-kosovesos l'únic motiu, ni probablement el més important, que ha determinat els atacs de l'OTAN a Iugoslàvia. No es tracta tant de reconèixer un dret, crec jo, com d'evitar una hecatombe,

sobretot tenint la memòria recent del que va passar a Bòsnia i a Croàcia.

—Encara hi ha poc interioritzada la divisió entre el nacionalisme d'estat, "legítim" que en diria vostè, i el de les nacions sense estat, o "il·legítim", oi?

—Hi ha casos en què nació i estat coincideixen, i aleshores aquest nacionalisme que ja té un estat propi seria legítim. També hi ha casos en què un estat és format per unes quantes nacions: aleshores l'estat es considera il·legítim perquè no representa totes les nacions que hi ha en el seu territori. El punt més important de la legitimitat és la representació del poble. El problema sorgeix quan una col·lectivitat sent que l'estat no vetlla per ella de la mateixa manera i no s'hi sent representada. Desgraciadament encara n'hi ha força casos.

—Més que no pas dels altres, segurament...

—Sí, és més habitual de trobar casos en què no hi ha concidència entre estat i nació. La majoria dels estats europeus són formats per nacions diferents. El *quid* de la qüestió està a saber si aquests estats són, malgrat això, representatius o no. Ara es qüestiona la legitimitat o representativitat de molts d'aquests estats; així en el cas català, escocès, gal·lès, basc..., tots qüestionen d'alguna manera la legitimitat de l'estat, volen que sigui més representatiu i en alguns casos demanen un estat propi.

—Crec que aquests últims anys aquestes nacions sense estat han entrat en una via més aviat reformista que no pas rupturista?

—Darrerament hi ha dues idees que cal tenir en compte: n'és una l'expansió de la idea de democràcia com a principi, i una altra la intensificació dels processos de globalització. Si ens fixem en aquest darrer aspecte, advertim que avui tenir un estat clàssic no té pas la mateixa importància ni els mateixos efectes que

"El punt més important de la legitimitat és la representació del poble. El problema sorgeix quan una col·lectivitat sent que l'estat no vetlla per ella de la mateixa manera i no s'hi sent representada."

tenia fa quaranta anys. Llavors no es tracta de ser més rupturista o menys. A mi, em fa l'efecte que el futur no porta pas a dividir els estats i a crear un nombre infinit de petits territoris, sinó que ens demana de ser capaços de crear institucions supranacionals dins les quals les nacions puguin viure en igualtat, bo i sentint-s'hi representades. Pensem en la Unió Europea, que només funcionarà si és representativa i si es basa en principis democràtics.

—*Poques nacions sense estat europees desvinculen el seu procés d'afirmació de la UE, però, a la pràctica, sembla que els estats hagin cedit ben poc terreny.*

—Totalment d'acord, en això. L'estat encara continua essent l'actor polític més important; és qui decideix l'estructura de la Unió Europea i qui té representació dins els organismes internacionals. Però aquest mateix estat es troba en procés de transformació i molts dels atributs que li corresponien (un concepte determinat de sobirania, un cert domini de l'economia nacional...) es transformen, i s'obren esclertes que permeten l'emergència d'uns nous actors. Entre aquests nous actors polítics, hi podem trobar nacions sense estat, que en alguns fóruns ja van adquirint una importància creixent. L'Europa de les regions és encara una possibilitat que tenim a les mans.

—*Si per dalt estira Europa, per sota estiren els poders municipals i socials. Definitivament, la descentralització és la moda.*

—Maastricht va assumir el principi de subsidiaritat perquè les decisions es prenguin tan a prop dels ciutadans com sigui possible, perquè se sàpiguen millor els problemes i puguin tenir una resposta més eficaç. Des d'aquest punt de vista, la descentralització és possible i desitjable, però no és pas igual que reconèixer un grau d'autonomia política a les nacions sense estat. Són dos nivells diferents. Ara, si bé les nacions sense estat haurien de tenir una veu que els permetés d'opinar i d'influir en la política, en la societat i en l'economia que els afecta, seria desitjable també que aquestes nacions practiquessin la subsidiaritat per encoratjar el govern local i dinamitzar la societat civil.

—*El sociòleg Paul Keating advertia fa poc que, en lloc d'una nova jerarquia territorial clarament delimitada, hi ha el perill d'un mosaic de poders que recordi més l'Europa pre-moderna que no pas la nació-estat del segle XIX.*

—Té raó, però oblida un factor molt important, que són les comunicacions. Ara és molt més fàcil de descentralitzar, perquè fins i tot les funcions descentralitzades poden concentrar-se en un punt, i la informació pot arribar a les mans de qualsevol persona que es mogui dins dels cercles de poder. A l'Europa medieval teníem parcel·les aïllades, cosa que ara és impossible.

—*La resta del món també bull. A l'Amèrica Llatina, per exemple, el canvi ha vingut amb el pragmatisme de les guerrilles. D'una altra banda, a l'Àfrica, la independència d'Eritrea o la devolució de la franja d'Auzu al Txad han demostrat que la "intangibilitat de les fronteres" ja no és un principi inviolable...*

—Si fins ara hem parlat de nacions sense estat, quan parlem del Tercer Món, podem usar l'expressió estat



sense nació. Les potències colonials van decidir-ne arbitràriament les fronteres, sense tenir gens en compte els grups ètnics o culturals que queien a banda i banda. Llavors, durant el procés d'independència, ja es va veure que les lluites internes eren terribles. Això que trobem a l'Àfrica és un model occidental colonial que no ha funcionat i que ha provocat el rebuig de la major part de la població. L'autodeterminació, en aquest cas, té una traducció ben diferent: no podem pas presumir que el grup que la reivindica demani la independència, perquè en alguns casos es tracta, simplement, d'un cert tipus d'autonomia. En principi sí que va significar independència d'Occident, però després ha pres percepcions diferents.

—*Ens esperen gaires canvis de frontera en un futur pròxim?*

—L'Est és una zona inestable i crec que és previsible que n'hi vegem més, de canvis. Quant a l'Europa occidental, podria ser que alguna nació sense estat arribés a adquirir estatut independent. Ara, si bé això és possible, no és probable, perquè, fins i tot si una nació sense estat com Escòcia adquiria la independència, no per això es regularia d'una altra forma, ni tindria un sistema econòmic, ni una moneda, ni una carta social diferents. Potser no tindrà gaire sentit un canvi de fronteres segons els esquemes tradicionals. Però sí que veurem un canvi d'estatut, en què nacions sense estat, com ara Escòcia, Catalunya o el País Basc, esdevindran actors polítics a terme mitjà, si satisfan dues condicions: viabilitat econòmica i sentiment d'identitat diferenciada i, jo diria, cívica.

"El futur no porta pas a dividir els estats i a crear un nombre infinit de petits territoris, sinó que demana crear institucions supranacionals dins les quals les nacions puguin viure en igualtat, bo i sentint-s'hi representades."

Albert Balanzà